

DOROMB

Közköltészeti tanulmányok 11.

Szerkesztő
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

Készült a
a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont támogatásával
az Irodalomtudományi Intézetben

A borítón:
Petőfi emlékére készített rajzok Mendel Farkas *Versfűzéréből* (1877)
és Lokody Antal versgyűjteményéből (1880-as évek)
Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár / Cluj-Napoca
(Ms. 3810. és Ms. 3029)

Könyvünk a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A köteteink honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISSN 2063-8175

Kiadja a *reciti*, a BTK Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja és hálózati kiadója • www.reciti.hu
Technikai szerkesztő: Etlinger Mihály
Borítóterv, tördelés: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomda és kötészet: Fellini Kft.

MAGYAR ZOLTÁN

„Itt írt költeményeket...”

Adalékok a Petőfi-mondakörhöz

Petőfi mondabeli életútja sok tekintetben hasonlatos az európai kultúrtörténet számos nevezetes folklórhősének hagyományvilágához. A rokon vonások oka a narratív tradíció struktúrájában és fő szervező elvében rejlik, ugyanis az a hős életének meghatározó csomópontjai köré szerveződik: az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó, a néprajzi és etnológiai irodalom által átmeneti rítusoknak¹ tekintett eseményekhez, mozzanatokhoz. S mindaz, ami kívül esik ezek körén, többnyire már „csak” színező elem, pótlólagos információ, cizellálása a főbb, fátumszerű történéseknek. A születésen, a halálon és a földöntúli „karrieren” kívül (amelybe halhatatlanságának, visszatérésének és visszavárásának a hite is beletartozik) a mondakörök esetében leginkább a kivételes személy megdicsőülése (királlyá választása, szentté avatása, győzelme ellenségei felett) az életút további meghatározó epizódja. Kiegészülhet a házasságkötés, a beteljesülő szerelem motívumával is, akárcsak a tündérmesék pozitív hősei esetében.

Ha Petőfi mondakörét áttekintjük, abban számos ilyen mellékszál, az életsors egésze szempontjából nem meghatározó jelentőségű, ám önmagában koherens és részletgazdag témakör sejlik fel. A Petőfi-mondakörrel írt, kereken fél évszázaddal ezelőtt publikált tanulmányában Dobos Ilona több kisebb hagyománykört is érintett,² s noha részletes kifejtésük elmaradt, és azok külön-külön is egy-egy önálló tanulmányt érdemelnének, jelen írás keretében mi is jelezni kívánjuk, hogy az újabb gyűjtések és kutatások jóvoltából milyen folklóradatokkal bővült a Petőfiről szóló népi elbeszélések sora.

1 Arnold van GENNEP, *Les rites de Passage* (Paris: Picard, 1909).

2 DOBOS Ilona, „Petőfi mondák”, *Ethnographia* 84 (1973): 423–427.

A *legendák Petőfije* című könyvében Dienes András az 1950-es évek második felében ama kritikus véleményének adott hangot, hogy a korabeli folkloristák között nem akadt gyűjtője a költőről szóló mondáknak.³ Pedig – mint írja – már a XX. század elején megindult a „nép között élő Petőfi-regék” keresése, azonban, véleménye szerint (és javarészt ténylegesen is), mind Tóth Béla,⁴ mind Péterfy Tamás,⁵ mind pedig Baróti Lajos⁶ a költőről szóló vásári ponyvák helyenként giccses történeteit adta közre *néphagyomány* címen, holott azok legfeljebb a Petőfi megismerésére vonatkozó népi igény kifejeződéséként értelmezhetők. Mint azt Dienes gyűjteménye előszavában írta:

Az a néhány legenda és emlékezés, amely itt következik, nem a nép ítélete a költőről, ahhoz ez nagyon-nagyon kevés lenne. Itt nem az ország beszél, hiszen a könyvben nyoma sincs például Sárospataknak, Kunszentmiklósnak, Sápna, Pécelnek, Kiskunlacházának, Mezőszilasnak, Kecskemétnek, vagy Debrecennek, hogy csak néhány helyet említsek, ahol bizonyosan élnek még Petőfi-emlékezések. Amit adtam, töredék, teljességre nem törekedtem, nem is törekedhettem, mert – ha megmondtam százszor, megmondom százegyedszer is – ez nem a magányos gyűjtő dolga. Ezt esetleg elvégezhetik a gyűjtők tömegei, az utolsó Petőfi-hagyománygyűjtő mozgalom, amelynek rövidesen el kell következnie. Hogy aztán a Petőfi Irodalmi Múzeumban, az Irodalomtörténeti Intézetnél, vagy talán mégis a Néprajzi Intézetnél talál helyet az írott Petőfi-hagyomány, ez az, ami hetedrangú kérdés. Mindenesetre asztalt kell találni a válogatáshoz, ahol előkészíthetjük az eddig íratlan emlékezéseket egy hozzáférhető nyilvántartás számára. Mert én ezt így látom, ilyen egyszerűen: tudunk illik és tudunk hasznos, hogy mit beszél a nép Petőfiről.⁷

A korabeli folkloristák mentéségre szóljon: az 1940-es évek második felében történtek érdemi lépések és kezdeményezések a tekintetben, hogy Petőfi alakjának és verseinek folklórja lehetőleg minél teljesebb megörökítésre leljen. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc centenáriuma alkalmából országos szinten megszervezett folklórgyűjtés több ezres nagyságrendű szövegbázist eredményezett. A Néprajzi Bizottság szakemberei által összeállított kérdőívre

3 DIENES András, *A legendák Petőfije* (Budapest: Magvető, 1957), 30.

4 TÓTH Béla, *A magyar anekdotakincs*, 4 köt. (Budapest: Singer és Wolfner, 1898–1903), 3:57–106, 4:195–196.

5 PÉTERFY Tamás, *Petőfi regék* (Marosvásárhely: Adi Árpád, 1899); PÉTERFY Tamás, *Petőfi regék* (Budapest: Kilián biz., 1904).

6 BARÓTI Lajos, *Petőfi adomák* (Budapest: Kunossy–Szilágyi és tsa, 1908); BARÓTI Lajos, *Petőfi a ponyván és a népirodalomban* (Budapest: Kunossy–Szilágyi és tsa, 1910).

7 DIENES, *A legendák Petőfije*, 34.

(*Vezérfonal az 1848-as szabadságharcra kapcsolatos néphagyományok összegyűjtéséhez*) azonban többnyire esztétikai értéket nem képviselő egy-két mondatos közlések érkeztek, a paraszti származású adatközlők vonatkozó lexikális történelmi ismeretének előszavas szövegei, melyek között csak szórványosan tűnt fel – afféle igazgyöngyként – egy-egy színes, eredeti, esztetizálódott folklóralkotás.⁸ A legtöbb ilyen hagyomány történetesen éppen a forradalom két vezetőjének tekintett Kossuthról és Petőfiről szól. Zömében ezek kerültek be a Dégh Linda által összeállított, könyv formában közreadott reprezentatív válogatásba.

A Petőfi-folklór kutatása azonban ezt követően mintegy negyedszázadra megrekedt, és Dienes András munkásságát leszámítva csak a költő születésének 150. évfordulója kapcsán élénkült meg, bár számottevő tudományos hozadékát az erdélyi,⁹ valamint a vajdasági¹⁰ hagyományok lokális feltárása jelentette (az előbbieké Nagybánya vidékén, a Székelyföldön, valamint Dél-Erdélyben). A már említett Dobos Ilona,¹¹ majd pedig Lengyel Dénes¹² a hivatkozott folklórányag kapcsán Dégh Lindához hasonlóan az 1848-as gyűjtés szövegkatasztere alapján dolgozott, példatárát abból merítve.¹³ Noha e kéziratos gyűjtemény teljes körű feldolgozása máig sem történt meg, a Néprajzi Társaság által a forradalom bicentenáriuma közreadott válogatás e szövegkataszterből minden korábbinál nagyobb arányban, reprezentatív igénnyel merített. E Dömötör Ákos által összeállított gyűjtemény¹⁴ részét képezi a Petőfiről szóló fejezet is, benne harmincegy, a XX. század derekán rögzített folklórszöveggel.¹⁵

A Petőfi alakjával kapcsolatos kutatások az ezredforduló körüli években vettek új lendületet a „szibériai legenda” újbóli felszínre kerülésével. A költő feltételezett oroszországi sírja, illetve ott feltárt állítólagos földi maradványai körül kirobbant antagonisztikus diskurzus egyedüli nyertese a folklórkutatás lett. A vita ugyanis felszínre hozta (sok esetben újra) mindazokat a vonatkozó folk-

8 DÉGH Linda, „Beszámoló az 1848-as néphagyománygyűjtés eddigi tapasztalatairól”, *Ethnographia* 58 (1947): 230–234.

9 CSEKE Péter, „Halhatatlanságának egyszerű tanúi”, *Falvak Dolgozó Népe* 25, 29. sz. (1969): 4–5; CSEKE Péter, „Költői Petőfi-legendák”, *Művelődés* 24, 7. sz. (1971): 49–51; DÁVID Gyula és MIKÓ Imre, *Petőfi Erdélyben* (Bukarest: Kriterion, 1972).

10 PENAVIN Olga, „Petőfi a jugoszláviai magyarok emlékezetében”, *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei* 4 (1972): 119–139; PENAVIN Olga, „Petőfi személyének folklorizálódása a jugoszláviai magyarok emlékezetében” in PENAVIN Olga, *Néprajzi tanulmányok*, 301–317 (Újvidék: Fórum, 1983).

11 DOBOS, „Petőfi mondák”.

12 LENGYEL Dénes, *Kossuth Lajos öröksége* (Budapest: Móra, 1977), 281–394.

13 Az állomány a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumának része.

14 DÖMÖTÖR Ákos, *Hősök és vértanúk: Mondák és visszaemlékezések a szabadságharcról* (Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 1998).

15 Uo., 48–62.

lór hagyományokat is, melyek érvként és hivatkozási pontként szolgálhattak a vitázó felek valamelyikének.¹⁶ Petőfi mint visszatérő hős egy ekkor készült doktori disszertációban szerepelt,¹⁷ és a költő narratív hagyománykörének eddigi legteljesebb összefoglalására is sor került típus- és motívumindex formájában *A magyar történeti mondák katalógusa* című kézikönyv keretében.¹⁸

Mivel e katalógus a vonatkozó prózaepikai műfaj ismert és elérhető szöveg-bázisának megközelítőleg teljes körű ismeretében (112 000 folklóralkotás) készült, e mű alapján végre a Petőfiről szóló mondahagyomány tematikai és tipológiai változatosságáról, valamint földrajzi elterjedéséről is széles körű áttekintés áll rendelkezésre. Míg az 1970-es évek elején még csak Erdélyből, a Délvidékről, valamint az Alföld egyes vidékeiről (Duna-Tisza köze, Szabolcs-Szatmár megye) voltak regisztrálva kisebb táji mondakörök,¹⁹ a szétszórt mozaikdarabok egybegyűjtésével és a recens folklórgyűjtések jóvoltából jóval egyenletesebb kép mutatkozik a hagyománykör geográfiáját illetően is, felhelyezve a Petőfi-hagyományok térképére a Dunántúlt és a felföldi részeket éppúgy, mint az Alföld más tájait. E régiók egyike a Partium, ahol a költő 1843–1849 között többször megfordult. Utalhatunk érmelléki vándorszínészi fellépéseire, gyakori szatmári időzéseire, erdői házasságkötésére, végül a koltói mézeshetekre, amely által Kővár-vidék is bekerült a Petőfi-folklór már említett képzeletbeli atlaszába.

A költő szerelmeiről és szerelmi életéről tud a néphagyomány is. E mondák (és anekdoták) többnyire sztereotip képzeteket tükröznek (szép kocsmárosnéknak csapja a szelet; minden szép, általa megismert leányhoz verset ír; szegénysége miatt a feleségül kért lány apjától kosarat kap),²⁰ esetenként pedig Petőfi-versek mondai adaptációi (vö. *A négyökrös szekér; A varróleány*).²¹

Jelentős mértékben túlnő e kereteken Petőfi népi emlékezete Nagybánya vidékén, legfőképpen Koltón, ahol a költő Teleki Sándor vendégeként, annak kastélyában kétszer is időzött, másodszer újdonsült feleségével öt héten keresztül, 1847. szeptember 9. és október 20. között. A Koltón töltött napok nem csupán az ott írt versekben tükröződnek vissza, hanem mindazokban a folklórhagyomá-

16 Vö. FEKETE Sándor, *A szibériai métely: Egy Petőfi-legenda feltámadása és újbóli elhantolása* (Budapest: Magvető, 1990); KOVÁCS László, *Csalóka lidércfény nyomában: A szibériai Petőfi-kutatás csődje* (Budapest: Argumentum, 2003).

17 MAGYAR Zoltán, *Halhatatlan és visszatérő hősök: Egy nemzetközi mondatípus kárpát-medencei redakciói* (Budapest: Akadémiai, 2001), 159–167.

18 MAGYAR Zoltán, *A magyar történeti mondák katalógusa: Típus- és motívumindex*, 11 köt. (Budapest: Kairosz, 2018), 2b:237–269.

19 Vö. DOBOS, „Petőfi mondák”, 418.

20 MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa...*, 2b:240–241.

21 BOSNYÁK Sándor, *1100 történeti monda*, Folklór archívum 20 (Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete, 2001), 247; MAGYAR Zoltán és VARGA Norbert, *Amikor még szük vót a világ...: Mondák és hiedelmek Fülek vidékén* (Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 2007), 104.

nyokban is, melyek a még élő szemtanúk emlékezéseit családi szájhagyományként örökítették tovább, valamelyest mindig tovább színezve azt.²² E hagyománykör kulcsfontosságú momentumai a verseken kívül maguk a helyszínek: a grófi kastély, a kertbeli somfa, a somfa alatti malomkőasztal (ahol a közvélekedés szerint a koltói költemények java részét írta),²³ a jó vizű Vajda-kút, ahová inni járt, vagy éppen egy helyi vendégeskedésének emlékét sokáig őrző körtefa.²⁴ Petőfi koltói keresztapaságát híven őrzi a helyi református egyházközség keresztelési anyakönyve,²⁵ a költő egy helybeli szeretőjéről és tőle született fiáról azonban csak a helyi szájhagyomány őrizz emlékeket. A szóbeszéd elterjedésében bizonyára Petőfi barátjának, Teleki Sándornak (a „vad grófnak”) és a Koltón 1876-ban megforduló Jókainak is lehetett némi szerepe.²⁶ Utóbb Kibédi Sándor pedig még nyomtatásban megjelent, füzetnyi terjedelmű írást is szentelt²⁷ a költő és egy helybeli cigánylány, Pila Anikó „szerelmének”. Egy katalinfalvi adatközlő a 2000-as évek elején még arra is emlékezett, hogy Kibédi a Petőfi-ről szóló könyve és színdarabja megírása előtt maga is elment Koltóra, hogy a költő leszármazottait megkeresse, s a fáma szerint meg is találta őket.²⁸ A koltói folklórban eszményképpé vált szép cigánylány e hagyomány szerint úgy nyilatkozott, hogy ő Szendrey Júliával ellentétben soha nem dobta volna el az özvegyi fátyolt (utalva a *Szeptember végén* vonatkozó soraira), és hűségét a monda szerint még azzal is kifejezte, hogy gyalog minden évben elment Petőfi segesvári sírjához.²⁹ Petőfi egy törvénytelen fiáról a Kővár-vidéken kívül a költő szüleinek egyik lakóhelyén, Dunavecscén is meséltek.³⁰

Szendrey Júliának, Petőfi feleségének a folklórban kevésbé hálás szerep jutott. Júlia alakja lényegében már az 1850-es évektől a magyar mondahagyomány negatív női hősei közé sorolódott, mindama hűtlen feleségek és az ellenséggel összejátszó nők közé,³¹ akik számításból vagy emberi gyengeségből feledték házastársi esküjüket. A magyar irodalomtörténetben talán csak Madách Imre méltatlan feleségként elhíresült Fráter Erzsébetnek jutott hasonló dicstelen sze-

22 A koltói hetek legrészletesebb irodalomtörténeti feldolgozása: DÁVID és MIKÓ, *Petőfi Erdélyben*, 121–136.

23 CSEKE, *Koltói Petőfi-legendák*, 49–51; KOVÁSSY Zoltán, „A koltói »Petőfi somfa« eredete”, *Honismeret* 7, 1. sz. (1979): 41–44, 41.

24 MAGYAR Zoltán, *Erdélyi népmondák*, 2 köt. (Marosvásárhely: Mentor, 2011), 2:354–357.

25 Közli Teleki Sándor nyomán: CSEKE, *Koltói Petőfi-legendák*, 51.

26 DÁVID és MIKÓ, *Petőfi Erdélyben*, 58–60.

27 KIBÉDI Sándor, *Petőfi és Pila Anikó* (Kolozsvár: Saját kiadás, 1939).

28 MAGYAR, *Erdélyi népmondák*, 2:356–357.

29 Uo., 2:357.

30 DÖMÖTÖR, *Hősök és vértanúk...*, 61. Nagy Czirok László gyűjtése, 1950-es évek.

31 MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, 3:198.

rep.³² E kép kialakulásában a korabeli bulvársajtó volt ludas. A Petőfi-kultusz kialakulásával szinkronban az olvasók széles köreihez jutott el annak a híre, hogy a költő felesége „eldobta” az özvegyi fátyolt, méltatlanná válva ezáltal Petőfi emlékéhez.³³ E közvélekedéssé vált nézet hatására születtek mindazok a folklórtörténetek, miszerint a költő eredetileg sem élt jó házasságban a feleségével, és Júlia hűtlensége volt a valós oka annak, hogy nyomtalanul eltűnt, nem vágyott többé haza, illetve elbujdosott külföldre.³⁴

Petőfi monda- és anekdotakörében számos hagyomány örökíti meg őt költői mivoltában is:³⁵ bravúros előadóként vagy éppen váteszszzerű szerepben, szavalva lelkesítő céllal, közkívánatra, esetleg fizetség gyanánt. Kérésre, illetve különféle váratlan helyzetekben rögtönzött verseinek polgári emlékkönyveken kívül a folklórban is maradt nyoma, még olyan vándortípus formájában is, mint amely két – egymást csak hírből ismerő – költő véletlen találkozását beszéli el.³⁶ Egy olthévízi történet szerint Petőfi egy ilyen szituációban ismerte meg Aranyt.³⁷

A Petőfi-versek keletkezési helyszíne a mondákban már-már az irodalmi alkotással egyenrangú motívum: ír verset út menti csárdákban, lokalizálva több helyre is olyan nevezetes költeményeket, mint például a *Faluvégi kurta kocsmá...* vagy a *Kutyakaparó*,³⁸ vagy éppen a már Koltó kapcsán említett malomkő-asztalt, amelynek filiációjára Vas megyében vagy a Székelyföldön is rálehetünk.³⁹

A helyszínek kitüntetett szerepe nem véletlen, hiszen a lokalizálás, a helyhez kötés ősi gyakorlata a monda egyik fő műfaji sajátossága és sarkalatos eleme.⁴⁰ Több más történeti hős hagyományköréhez hasonlóan Petőfi mondakörében is fontos szerepet kapnak azok a fák, melyek árnyékában a verseit írta, szavalt, mulatozott, megpihent, elrejtőzött, és amely fák a monogramját is őrzik; vagy azok a források, kutak, melyeknek vizéből a szomját oltotta, illetve a lovát itat-

32 MAGYAR és VARGA, *Amikor még szűk vót a világ...*, 105.; MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, 2b:340–341.

33 Akad persze a néphagyományban „alternatív” vélemény is: egy gyimesi mondában, amely a populáris irodalomból is ismert, Szendrey Júlia a szabadságharc bukását követően férfiruhában járja Erdélyt, hogy ráleljen a férjére (saját gyűjtés, 2023). Szendrey Juliáról egy közelmúltban publikált életrajzi monográfia: GYIMESI Emese, *Szendrey Júlia irodalmi pályafutása: Társadalomtörténeti kontextusok*, Ligatura (Budapest: Ráció, 2021).

34 DOBOS, „Petőfi mondák”, 424–425; MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, 2b:261.

35 MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, 2b:241–243.

36 FARAGÓ József, „Olthévízi anekdoták két költő találkozásáról”, *Művelődés* 32, 6. sz. (1979): 33–34.

37 MAGYAR, *Erdélyi népmondák*, 1:269–270.

38 MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, 2b:242–243.

39 Uo., 2b:243.

40 Uo., 9:126–127.

ta.⁴¹ A költő ott jártának emléke különféle épületek kapcsán már csak azért is hagyományozódott, mert azok falán idővel emléktábla is megörökítette a jeles eseményt, legyen az csárda, lakóház, iskola. E helyeken esetenként a személyéhez társított/ neki tulajdonított relikvia is utal az egykori látogatásra.⁴²

Már Dobos Ilona is szükségét érezte megjegyezni, hogy a mondabeli Petőfinek többnyire kevés köze van a ténylegeshez: „a hozzá fűződő sztereotip cselekmény-típusok, folklór-motívumok többsége korábban az európai és magyar történelem más személyeihez kapcsolódtak”.⁴³ Nógrádban, Somoskő vidékén például arról maradt fenn egy monda, hogy amikor Petőfi (1845-ben) a salgói várban járt, lóháton jött, és a lovával felugratott a várkapu melletti sziklára. A kőben – e hagyomány szerint – azóta is látható a ló patkónyoma.⁴⁴ Akárcsak Szent László kapcsán a Kárpát-medencében oly sok helyen, például a közeli Mátraverebély-Szentkúton a Szent László ugratása-hasadék egyik sziklájában.⁴⁵

Főként a bujdosó Petőfiről szóló mondák sajátja az álruhás megjelenéséről szóló tradíció.⁴⁶ Az antik időkgig visszamenő motívum (Mot. K 1812)⁴⁷ leginkább eklatáns példái a magyar folklórban Mátyás király kapcsán ismertek.⁴⁸ Esetenként a nógrádihoz hasonló motívumvándorlás más narratív típusok esetében is megfigyelhető a Petőfivel kapcsolatos elbeszéléskorpusz esetében: egy erdélyi népmondában ő az, és nem az igazságos hírű király, aki fejjel lefelé kapáltatja meg az urakat a szőlőhegyen.⁴⁹ Több más folklórszövegben is a szegények partolójaként jelenik meg: megszünteti a robotot, segít a szénamunkában egy szegény asszonynak, megajándékoz egy székely katonát, valamint nemtetszésének ad hangot, ha értesül arról, hogy a földesúr rosszul bánik a jobbágyaival.⁵⁰

Más mondákban a vagabund vándorszínész, a bordalok csavargó poétájának képe került megörökítésre, egészen odáig, hogy a költőt többen egyenesen garabonciás diáknak vélik, amikor feltűnik a községben.⁵¹ Mint azt már Dömötör Ákos is megjegyezte, Petőfi esetenkénti ellentmondásos népi megítélését jelzi,

41 Uo., 2b:244–247.

42 Uo., 2b:247–249.

43 DOBOS, „Petőfi mondák”, 418.

44 FRICS Gyula, *Mondák, rövid történetek és anekdoták a Karancs-Medves vidékéről* (Somoskő: Somosi Kultúráért Egyesület, 2007), 18.

45 MAGYAR, *A magyar történelmi mondák katalógusa*, 2a:157–160.

46 DOBOS, „Petőfi mondák”, 423–424.

47 Stith THOMPSON, *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*, 4 köt. (Copenhagen–Bloomington: Rosenkilde and Bagger, 1955–1958).

48 MAGYAR, *A magyar történelmi mondák katalógusa*, 2a: 378–396.

49 Saját gyűjtés, 2007 (Csomafája).

50 MAGYAR, *A magyar történelmi mondák katalógusa*, 2b: 252.

51 Uo., 2b: 250–251.

hogy személyében a ravasz kópét, a *trickstert* is látni vélték az emberek.⁵² Míg a hivatalos Petőfi-kultusz és a különféle populáris kiadványok a XIX. század végére a költőből szinte emberfeletti hőroszt, félistent formáltak, Dunavécsén és az elszegényedő Petrovicsék más alföldi állomáshelyén az ottani jobb módú birtoikos parasztok körében a személye kapcsán lekezelő, enyhén pejoratív vélemény is megfogalmazódott, fényt vetve arra is, hogy miért bukott meg jelöltként a szabadszállási követválasztáson 1848-ban.⁵³

A furfangos Petőfiről szóló kép különösen az Alföldön ismeretes, és elterjedésében nem zárható ki esetleges ponyvanyomtatványok szerepe sem. A rártarti földesúrtól száz aranyat kicsaló Petőfiről szóló történet már Móra Ferenc egyik XX. század eleji kiskunfélegyházi gyűjtésében is szerepel.⁵⁴ A folyón egy jó tanács ellenében révvel ingyen átkelő Petőfiről szóló monda jellegzetes vándortörténet,⁵⁵ és a magának pénz nélkül csizmát készíttető költőről szóló népi elbeszélés is e sorba illeszthető.⁵⁶

Rokonítható velük a pékinasnak felcsapó Petőfiről szóló monda/anekdota, amelyet az 1848-as gyűjtés szöveganyagából válogatva már Dégh Linda is közölt *A szabadságharc népköltészete* című kötetben.⁵⁷ E folklórszöveg érdekessége, hogy a költő alakjához annak elmondója (egy nyírségi szőlőcsősz) Till Eulenspiegel egyik tréfáját kapcsolta.⁵⁸ E narratívum arról szól, hogy a ravasz vándorlegény egy pék szolgálatába állva kenyér helyett kis állatfigurákat formáz a lisztből, majd azokat nagy haszonnal adja el az őt felelősségre vonó mester ámulatára.⁵⁹

Akárcsak Mátyás király narratív hagyománykörében, a Petőfiről szóló monda- és anekdotakörben is nagy számban tűnnek fel olyan esetek, melyek a költő egy-egy emlékezetes mondása köré szerveződnek⁶⁰ (részben a két költő talál-

52 DÖMÖTÖR, *Hősök és vértanúk...*, 13.

53 Lásd még: DOBOS, „Petőfi mondák”, 426–427.

54 UJVÁRY Zoltán, *Néprajz Móra Ferenc műveiben*, Bibliotheca Cumania 5 (Kiskunfélegyháza: Kiskunfélegyháza Város Önkormányzata, 2004), 50–51.

55 MOLNÁR Mátyás, „Petőfi-hagyományok Szatmárban”, in *Csengeri krónika: Néprajzi és helytörténeti antológia Molnár József 70. születésnapjára*, szerk. DANKÓ Imre, 285–290 (Csenger: Csengeri Nagyközség Tanácsa, 1975), 287; FARAGÓ József és FÁBIÁN Imre, *Bihari népmondák* (Nagyvárad: Literator, 1995), 171.

56 GÉCZI Lajos, *Ungi népmesék és mondák*, szerk. DÖMÖTÖR Ákos, Új magyar népköltési gyűjtemény 23 (Budapest: Akadémiai, 1989), 512; DUKA János, *Elsüllyedt kincs* (Bukarest: Kriterion, 1993), 36–37.

57 DÉGH Linda, *A szabadságharc népköltészete* (Budapest, Akadémiai, 1952), 164–165.

58 Hermann BOTE, *Ein kurzweiliges Buch von Till Eulenspiegel* (Frankfurt am Main: Insel, 1978), 168–170.

59 Vö. DÖMÖTÖR, *Hősök és vértanúk...*, 13.

60 MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, 2b:253.

kozásáról szóló típus is e körbe sorolható). A történelmi események mondabeli szimplifikálásáról már Dobos Ilona is szót ejtett. Megemlítette azt a népi történelmi tudatban gyakran evidenciaként szereplő motívumot is, hogy az 1848-as események voltaképpen Petőfi és Kossuth személyes akciójának tekinthetők, akik verseikkel és szónoklataikkal robbantották ki a forradalmat, majd vezették közösen a szabadságharcot.⁶¹ A jeles történelmi személyek barátsága, sőt rokonsága a monda relatív időkezelési sajátosságából adódóan akár még olyan folklórszövegeket is eredményezhet, miszerint egy koltói adatközlő szerint Petőfi Zrínyi Ilonával lépett frigyre.⁶²

Hasonló anakronisztikus helyzet a költő szépirodalmi oeuvre-jébe (vö. *Zöld Marci* című drámáját stb.) beleilleszthető betyárhagyományok részeként is megfigyelhető. Egy ostffyasszonyfai monda szerint (mely vasi településen a fiatal Petőfi 1839-ban tartózkodott egy ideig) a költő együtt borozott a csöngői kocsmában a vidék nevezetes törvényen kívülijével, Savanyú Jóskával.⁶³ E népi nézőpontból mi sem természetesebb, mint hogy a költő az Alföld híres betyárjával, Rózsa Sándorral is kapcsolatban állt. Bugacon mesélték, hogy az ottani csárdában megszülető Petőfit az éppen arra járó betyárvezér keresztelte el a maga neve után Sándornak. E műrokonsági kapcsolat adja magyarázatát annak a széles körben elterjedt mondának, miszerint a költő beszélte rá Rózsa Sándort arra, hogy szabadcsapatával álljon Kossuth mellé a szabadságharcban.⁶⁴

E rövid áttekintés mindössze érzékeltetni kívánta a Petőfivel kapcsolatos narratív hagyománykör tematikai változatosságát és kiterjedését. A későbbi kutatások feladata elsősorban nem az, hogy további típusokat és történetvariánsokat tárjon fel – erre kevés már az esély a XXI. század harmadik évtizedében –, hanem az, hogy megvizsgálja a rendelkezésre álló történetrepertoár egy-egy szegmensét, azokat a folklór más területeire is kiterjedő elemzés tárgyává tegye, és ahol lehetséges, egybevesse a népi képzelet produktumát a Petőfi-életmű és -életrajz kutatási eredményeivel.

61 DOBOS, „Petőfi mondák”, 425–426.

62 DIENES, *A legendák Petőfije*, 201.

63 DÖMÖTÖR Sándor, *Petőfi vasi élményei és a néphagyomány* (Szombathely: Vas Megye Tanácsa Népművelési Osztálya, 1954), 9.

64 MAGYAR, *A magyar történelmi mondák katalógusa*, 2b:254.